

# טורקיה וצפון-עיראק: העמקת היחסים אל מול סביבה עוינת

## גליה לינדנשטראוס ופורקאן אקסוי

במשך שנים רבות עמדה הבעיה הכורדית במרכז מדיניותה של טורקיה כלפי שכנותיה במזרח-התיכון. במיוחד עסקו יחסי הגומלין שלה עם עיראק מזה זמן רב בסוגיות הקשורות לטרור מצד מפלגת הפועלים הכורדית (הפ.ק.ק.), ולהסגות גבול על ידי טורקיה, בפעולות תגמול ובמרדפים חמים מעבר לגבול אחר אנשי מיליציה זו שמצאו מקלט בצפון-עיראק. בעבר, נראה היה באופן כללי שלהתחזקות הכורדים בעיראק יש השלכות מסוכנות אפשריות על השלמות הטריטוריאלית של טורקיה. אולם בשנים האחרונות, שיתוף הפעולה הגובר בין הממשלה הטורקית והממשל האזורי הכורדי (KRG) היה אחד השינויים המדיניים הראויים לציון במזרח-התיכון. מאמר זה מנסה להדגיש את המניעים להתרחבות שיתוף הפעולה הזה, לשרטט את גבולותיו ולהעריך את ההשלכות האזוריות של יחסים אלה. המאמר ידון בארבעת מערכי ההנעה העיקריים של המדיניות הטורקית כלפי צפון-עיראק: מדיניות פנים, רציונל כלכלי, מניעים של ביטחון אזורי ושיקולים גלובליים. המאמר ינסה לעקוב אחר כמה מהתהליכים ארוכי-הטווח שעומדים מאחורי המהפך ביחסיה של טורקיה עם הממשל האזורי הכורדי, והוא ינסה גם לשפוך אור על התקופה שלאחר נסיגת ארצות-הברית מעיראק בשנת 2011 – תקופה שטרם נבחנה באופן מעמיק.

## רקע

המטרה העיקרית של טורקיה במלחמת המפרץ הראשונה בשנת 1991 הייתה לעצור את כניסתו לטורקיה של זרם הפליטים הנרחב מצפון-עיראק, למנוע הקמה של ישות כורדית עצמאית שם ולהבטיח שהאזורים ההרריים לאורך הגבול יהיו נקיים מכל נוכחות של טרור. ברגע שמדיניות זו לא הצליחה להשיג את כל מטרותיה ופעולות הטרור נמשכו, נשיא טורקיה, טורגוט אוזאל, התכוון לגרור

ד"ר גליה לינדנשטראוס היא חוקרת במכון למחקרי ביטחון לאומי  
פורקאן אקסוי הוא מתמחה במכון למחקרי ביטחון לאומי

את ה־פ.ק.ק. למשא־זמתן באמצעות השפעת הממשל האזורי הכורדי שנוסד באותה עת. הוא החליט לספק דרכונים דיפלומטיים טורקיים למנהיגים הכורדים, מסעוד ברזאני וג'לאל טלבאני, שהצליחו להשיג הפסקת אש קצרת־מועד ממנהיג ה־פ.ק.ק., עבדאללה אוג'לאן, בשנת 1993.<sup>1</sup> אסטרטגיה זו של שימוש בממשל האזורי הכורדי על ידי אוזאל הייתה אמורה להיות הצעד הראשוני של אסטרטגיה רווחת של חיפוש אחר פתרונות לבעיה הכורדית הפנימית בעזרת מדיניות חוץ, בעיקר באמצעות עיראק.

בעקבות מותו המסתורי של הנשיא אוזאל, שבה טורקיה לגישה צבאית קשוחה כמענה לבעיה הכורדית. במיוחד, ההכחשה של קיומה של זהות אתנית עצמאית ורמת הסכסוך העמיקו. מבצעי היחידות המיוחדות בתקופתה של ראש הממשלה, טנסו צ'ילר, הביאו לאלפי מקרים בלתי־פתורים של רצח והתנקשויות. כתוצאה מהלחץ הכבד שהופעל על סוריה, להפסיק להתיר ל־פ.ק.ק. לפעול מגבולותיה נגד טורקיה, ובתיאום עם המודיעין הישראלי והאמריקאי, מנהיג ה־פ.ק.ק., עבדאללה אוג'לאן נתפס בקניה ב־1998, דבר שהביא את ה־פ.ק.ק. להכריז על הפסקת אש שנמשכה עד מלחמת המפרץ השנייה.<sup>2</sup>

ב־1 ביוני 2004 התממשו החששות מחידוש שלב האלימות ביחסים בין הטורקים לבין הכורדים, וה־פ.ק.ק. הודיע על קיצן של שש שנות הפסקת אש.<sup>3</sup> אולם בתקופה שאחרי שנת 2007, עם התגבשות שלטונה של מפלגת הצדק והפיתוח (AKP) בטורקיה, קיבלה מפלגה זו הזדמנות נאותה יותר לפעול בנחרצות ולהכריז על "היפתחות כלפי הכורדים", שכללה הענקת יותר זכויות פרטניות וקולקטיביות לכורדים, משא־זמתן חשאי עם ה־פ.ק.ק. ודיאלוג נרחב יותר עם הממשל האזורי הכורדי על ידי פתיחת קונסוליה בארביל, בירת הממשל האזורי הכורדי. במסגרת "אפס בעיות עם השכנים"<sup>4</sup> ומדיניות "ההיפתחות כלפי הכורדים", הלכה מפלגת הצדק והפיתוח בעקבות מורשתו של אוזאל – ניסיון ליצור שיתוף פעולה מדיני וכלכלי עם הממשל האזורי הכורדי, אך עתה עשתה זאת באופן הדוק הרבה יותר (במונחים של שיתוף פעולה מדיני), ובקנה־מידה גדול יותר (במונחים של קשרים כלכליים) ביחס למה שנעשה בעבר.

## ענייני מדיניות פנים

המדיניות הנועזת שמפלגת הצדק והפיתוח (AKP) אימצה אחרי בחירות 2007 – "ההיפתחות כלפי הכורדים" – לא נמשכה זמן רב. היא התמוטטה למעשה בתקרית הַבּוּר (Habur) בשנת 2009 – מה שהיה אמור להיות כניעה סמלית של מספר אקטיביסטים של ה־פ.ק.ק. ודרך להכין את הציבור הטורקי הכללי לכמה ויתורים ל־פ.ק.ק. הפך להפגנת כוח מדינית של ה־פ.ק.ק. מהלומה כבדה נוספת הייתה מתקפת סילבן (Silvan) ביולי 2011, שבה נהרגו 13 חיילים טורקיים במארב

בדיארבקיר. במהלך מסע הבחירות בשנת 2011, מפלגת הצדק והפיתוח הבטיחה את ניסוחה של חוקה דמוקרטית יותר, שתעמוד גם בדרישות הכורדים. אולם, בזמן שהניצחון המוחלט של מפלגת הצדק והפיתוח בבחירות הפרלמנטריות של 2011 עם כמעט 50% מהקולות הביא עמו את הסיכוי לחוקה חדשה ומתקנת, סוגיה זו הפכה לאכזבה גדולה. מפלגת הצדק והפיתוח החלה להסיט את תשומת לב הציבור מהחוקה החדשה ל"פרויקטים גרנדיוזיים" במיליונים רבים של דולרים כמו תעלת איסטנבול,<sup>5</sup> פרויקט FATIH לשיפור החינוך באמצעים טכנולוגיים<sup>6</sup> והגשר השלישי מעל הבוספורוס. אחת הסיבות למדיניות זו של הסטת תשומת לב הציבור הייתה רצון להרוויח זמן, כדי שאי-הוודאות שנגרמה על ידי 'האביב הערבי' תתפוגג. זו אותה אי-ודאות שדחפה את ה-פ.ק.ק. להימנע משיחות שלום עם הממשלה הטורקית ולהמתין לסוריה שלאחר עידן אסד, שבה יהיו הזדמנויות רבות יותר. לכן, הן מפלגת הצדק והפיתוח והן ה-פ.ק.ק. אימצו את הגישה של "נחכה ונראה". בינתיים, מפלגת הצדק והפיתוח הרחיבה את שיתוף הפעולה שלה עם הממשל האזורי הכורדי באמצעות אירוח נשיא הממשל האזורי הכורדי, מסעוד ברזאני, וראש הממשלה האזורית הכורדית, נצ'ירוואן ברזאני, באנקרה במאי 2012, ביקור שבו נחתם חוזה להעברת נפט מהאזור האוטונומי הכורדי לבתי הזיקוק של טורקיה (ללא הסכמת הממשלה המרכזית בעיראק), והובעו חששות משותפים ביחס לטרור.<sup>7</sup>

למרות ההבנה הגוברת בטורקיה שהפתרון לבעיית ה-פ.ק.ק. לא יימצא רק באמצעים צבאיים, עדיין נעשה שימוש ניכר באמצעים אלה. מבחינה זאת, העובדה שהממשל האזורי הכורדי משתף פעולה עם טורקיה, חולק עמה ידע מודיעיני ונוקט אמצעים נגד ה-פ.ק.ק. (אם כי אין הם נלחמים בהם ישירות) נחשבת מועילה וחשובה. אפילו העובדה שהמנהיגים הכורדיים הביעו את רצונם לדבר בפומבי נגד ה-פ.ק.ק. נתפסת בטורקיה כרבת-השפעה. לדוגמה, כבר ב-2009, הנשיא העיראקי, ג'לאל טאלבאני, אמר שיש רק שתי אפשרויות עבור ה-פ.ק.ק.: להניח את נשקם, או לעזוב את עיראק. מנהיגי הממשל האזורי הכורדי הלכו בעקבותיו עם הצהרות דומות. אחד האישים המובילים ב-פ.ק.ק. אמר בתגובה: "טאלבאני מנסה לךצות את הגנרלים הטורקיים, ואיננו מאמינים עוד ש-טאלבאני יכול לשחק תפקיד בפתרון הבעיה הכורדית. איש אינו יכול לסלק אותנו מהרי קאנדיל".<sup>8</sup> כך, כשהשיחות עם ה-פ.ק.ק. עדיין לא מתקדמות, וכשהממשל האזורי הכורדי מבטיח שיתוף פעולה עם טורקיה, לפחות בפומבי ובהצהרות רשמיות, יש מוטיבציה בצד הטורקי להמשך היחסים החמים עם הממשל האזורי הכורדי.

## שיקולים כלכליים

בתחום הכלכלי, כמו גם ביחס לכלל החישובים ברמה האזורית, ההתפתחויות של 'האביב הערבי' היוו מהלומה לתוכניותיה של טורקיה. טורקיה התכוונה להרחיב את שיתוף הפעולה האזורי ואת התלות ההדדית באמצעות מדיניות "אפס בעיות עם השכנים", ובכך להאיץ את התפתחותה הכלכלית. בביקורו בבירות בנובמבר 2010, ביטא ראש ממשלת טורקיה, רג'פ טאיפ ארדואן, את הצורך במדיניות איחוד אזורי, מעין "אזור שנגן אירופי" במזרח-התיכון.<sup>9</sup> טורקיה נקטה צעד ראשון למען מדיניות איחוד אזורי כזה על ידי ביטול הדדי של הצורך באשרת כניסה עם סוריה, ירדן, לבנון ולוב. כעבור מספר חודשים, בינואר 2011, שר החוץ, אחמט דאוטולו, חזר על אותה כוונה של הקמת גוף איחוד אזורי ממש לפני פרוץ 'האביב הערבי', שהפתיע את טורקיה כמו את שאר המדינות.<sup>10</sup> עבור טורקיה, 'האביב הערבי' ציין עידן חדש שבו טורקיה סבלה הפסדים כלכליים ניכרים בארצות כמו לוב וסוריה, שבהן חברות טורקיות עסקו קודם לכן בפעילות מסחרית ענפה. לצד הרחבת קשרים עם מדינות המפרץ, מנקודת מבט כלכלית גרידא היה טעם גם בפיתוח שיתוף פעולה קרוב בהרבה עם הממשל האזורי הכורדי.

בעידן שלפני 'האביב הערבי', נוסף לפעילויותיה בחלקים אחרים של עיראק, הייתה טורקיה פעילה גם בתחום האנרגיה בדרום-עיראק, באמצעות חברת הנפט, טורקיש פטרוליום קורפוריישן (TPOA), ובאמצעות חברות פרטיות בענף הבנייה, גם באזורים רגשיים ביותר של השיעים כגון סאדר סיטי (Sadr City).<sup>11</sup> אולם עם התקדמות 'האביב הערבי', ראש ממשלת עיראק, נורי אל-מאלקי, בנאומו באפריל 2012, מתח ביקורת על מדיניות טורקיה מול השיעים, והתייחס אליה כאל "מדינה עוינת".<sup>12</sup> לפיכך נראה שמבחינתה של טורקיה, האזור המתאים ביותר בעיראק שאליו תופנה הפעילות הכלכלית שלה הוא האזור האוטונומי הכורדי, העשיר בנפט. הקשרים הכלכליים של טורקיה עם הממשל האזורי הכורדי החלו אמנם זמן רב לפני 'האביב הערבי', אולם שיתוף פעולה מקיף יותר עם הממשל האזורי הכורדי הפך לבלתי-נמנע עם התעצמות היריבות בין הסונים לשיעים, כתוצאה מהמהומות בסוריה והנסיגה האמריקאית מעיראק.

על מנת להבין טוב יותר את יעדיה של טורקיה, יש לבחון את חשיבותה הכלכלית של עיראק עבורה. לפי נתונים סטטיסטיים מ-2011, עיראק היא יעד הייצוא השני בגודלו לסחורות טורקיות, וההערכה היא שלפחות 50% מסחר זה מתנהל עם צפון-עיראק. במחצית הראשונה של 2012, בהשוואה לאותה תקופה ב-2011, מצביעים הנתונים על גידול של 37% בייצוא של טורקיה לעיראק, ועלייה בייבוא מעיראק בשיעור של 13%. כמו כן, שיעור העלייה של חלקה של עיראק בייצוא הטורקי הכולל הוא 20%, ושיעור העלייה של חלקה בכלל הייבוא של טורקיה הוא 58%.<sup>13</sup> בהתחשב באי-היציבות האזורית ובמשבר הכלכלי העולמי,

ניתן לייחס את מגמת העלייה היוצאת מן הכלל הזו לשיתוף הפעולה הכלכלי עם הממשל האזורי הכורדי. בביקורו בטורקיה בסוף אפריל 2012, הצביע שר המסחר והתעשייה של הממשל האזורי הכורדי, סינאן צ'לבי, (Celebi) על כך שבכל חודש מתחילות לפעול 25 חברות טורקיות חדשות באזור האוטונומי הכורדי. הוא הדגיש את אחיזתן האיתנה של החברות הטורקיות בתחומי הבנייה והבנקאות באזור.<sup>14</sup> בביקורם בטורקיה במאי 2012, מסעוד ונצ'ירוואן ברזאני אותתו בהצהרותיהם על שיתוף פעולה גובר בנושאים הקשורים לכלכלה ולטרור. בוועידת אנרגיה בארביל שהתקיימה ב־20 במאי 2012, נחתמו הסכמי אנרגיה בין שר האנרגיה של טורקיה, טנר יילדיז, לבין שר המשאבים הטבעיים של הממשל האזורי הכורדי, אשטי האווראמי (Hawrami), שבמסגרתם יועברו הגז והנפט של האזור האוטונומי הכורדי ישירות לטורקיה, וחלק מהנפט המזוקק ייובא בהמשך על ידי הממשל האזורי הכורדי. הסכמים אלה נחתמו ללא הסכמתה של הממשלה המרכזית העיראקית. האווראמי הסביר את פרטי הפרויקט, והודיע שעם התוספת המתוכננת של קווי הצינורות החדשים, המטרה היא להעביר מיליון חביות נפט לבתי הזיקוק ולנמלים של טורקיה – פי ארבעה מהיקף הייצור הנוכחי.<sup>15</sup> עדיין קיימים ספקות עד כמה פרויקט כזה הוא ממשי, משום שה־פ.ק.ק. כבר הפגין את התנגדותו על ידי ניהול מתקפות על קווי הצינורות הקיימים ב־רופ־י־מורטליק, בסוף אוגוסט 2012.<sup>16</sup> עם זאת, הפוטנציאל הוא רב משום שהממשל האזורי הכורדי זקוק לטורקיה כנתיב לייצוא, צורכי האנרגיה של טורקיה גוברים, וכן העובדה שטורקיה מעוניינת לשמש כמדינה מרכזית בנתיבי העברת אנרגיה.<sup>17</sup>

## שיקולים אזוריים

בעוד איראן רואה לעיראק עתיד כמדינה חלשה, שבה הכוח הדומיננטי הוא הרוב השיעי, טורקיה הייתה רוצה לראות מדינה מאוחדת חזקה עם שיתוף פעולה הדוק בין הקבוצות העיקריות בעיראק

ההתקרבות המחודשת של מפלגת הצדק והפיתוח לממשל האזורי הכורדי ולברזאני אינה ניתנת להסבר כאסטרטגיה "אוזאליאנית" בלבד, של יצירת פתרונות לבעיה הכורדית באמצעות שחקנים חיצוניים, היא הרבה יותר מכך. הממשל האזורי הכורדי נתפס כבעל־ברית של טורקיה מול כמה איומים אזוריים בשתי דרכים עיקריות. ראשית, הממשל האזורי הכורדי הנו בעל־ברית שיכול אולי לסייע בהסטת מאזן הכוחות הפנימי בעיראק לטובת טורקיה, שבלי הכורדים מתבססת על שחקנים סוניים וטורקמניים חלשים למדי. הדבר חשוב במיוחד לנוכח

השפעתה הגוברת של איראן בעיראק. כפי שטוען שון קיין, עיראק "... ממשיכה להיות מגרש משחקים אזורי במקום שחקן אזורי".<sup>18</sup> בעוד איראן רואה לעיראק עתיד כמדינה חלשה, שבה הכוח הדומיננטי הוא הרוב השיעי, טורקיה הייתה רוצה

לראות מדינה מאוחדת חזקה יותר (במידת־מה כמשקל נגד לאיראן) עם שיתוף פעולה הדוק בין הקבוצות העיקריות בעיראק (סונים, שיעים, כורדים, וכן ערובות לזכויות המיעוט הטורקמני). כמו כן, בעוד טורקיה מעוניינת בפיתוח ייצוא האנרגיה מעיראק (הן כצרכנית והן כנתיב העברה), איראן חוששת שעיראק הופכת למתחרה נגדה בייצוא אנרגיה.<sup>19</sup> אמנם נראה שאיראן מרוצה ביחס לתחום ההשפעה שלה בדרום־עיראק, וטורקיה מרוצה מתחום ההשפעה שלה בצפון־עיראק, אך למעשה, שתיהן מנסות להפעיל את השפעתן באזורים אחרים של עיראק.<sup>20</sup> דוגמה אחת להצלחתה של איראן בהשפעה מדינית בעיראק היא העובדה שראש הממשלה, אל־מאלכי, גילה אהדה למשטרו של אסד, והדגיש שהוא מאמין ביכולתו של המשטר לבצע רפורמות. בקרב שכנותיה של עיראק גם שוררת דאגה מכך שברגע שיפול משטרו של אסד בסוריה, איראן תשים דגש רב יותר על יחסיה שלה עם עיראק, כדי לפצות על אובדן בעל־הברית הסורי.<sup>21</sup> יתרה מכך, הממשל האזורי הכורדי הוא בעל־ברית שיכול לסייע בהסטת מאזן הכוחות האזורי לטובת ברית סונית שבה שניהם, טורקיה והממשל האזורי הכורדי, מצאו את עצמם שלא מרצונם כתוצאה מההתפתחויות 'האביב הערבי'. הדבר כבר שימש תמריץ לשיפור היחסים בין טורקיה וערב־הסעודית. למרות הנאמר, יש לשים לב לכך שמה שנחשב לאחת מנקודות החוזק של טורקיה ביחס לעיראק בשנים האחרונות היה דווקא יכולתה להתעלות מעל אחדים מהשסעים העדתיים.<sup>22</sup>

שנית, הממשל האזורי הכורדי נתפס כבעל־ברית אפשרי שיכול לסייע בהכלה של מפלגת האיחוד הדמוקרטית (PYD) – השלוחה של ה־פ.ק.ק. בסוריה – לאחר עידן אסד. בתרחיש כזה, שלמעשה כבר החל, תוקם אוטונומיה כורדית בצפון־סוריה. הדבר יציב בפני טורקיה איומים הקשורים לסוגיה הכורדית בשלוש חזיתות לפחות – בחזית הפנימית, מצפון־עיראק ומצפון־סוריה. אם מוסיפים לכך את הסיכויים לעלייתו המחודשת של איום ה־פ.ק.ק. גם מהגבול האיראני, אפשר להבין מדוע טורקיה תעשה כל שביכולתה לשמור על קשריה עם הממשל האזורי הכורדי. הנשיא ברזאני הוכיח בעבר את נכונותו ויכולתו לתווך בין המפלגות הכורדיות השונות, והטורקים מקווים שהוא יצליח לשכנע את הכורדים הסוריים להצטרף למועצה הלאומית הסורית (SNC).

בקרב שכנותיה של עיראק שוררת דאגה מכך שברגע שיפול משטרו של אסד בסוריה, איראן תשים דגש רב יותר על יחסיה שלה עם עיראק, כדי לפצות על אובדן בעל־הברית הסורי

## נקודת המבט הגלובלית

דיון ביחסיה של טורקיה עם הממשל האזורי הכורדי אינו יכול להיות מנותק מהדיון ביחסי טורקיה־ארצות־הברית. בעוד שטורקיה התנגדה למלחמת המפרץ השנייה,

היא נחשבה, לפחות עד תחילת 'האביב הערבי', כאחת מהמדינות שהרוויחו הכי הרבה מהתפתחות זו, בעיקר בגלל הגידול המשמעותי ביחסי הסחר שלה עם עיראק.<sup>23</sup> כל עוד טורקיה התנגדה לקבל את התחזקותו של הממשל האזורי הכורדי, היה זה מקור למתח עם ארצות-הברית, משום שהממשל האזורי הכורדי הוכיח שהוא בעל-הברית הנאמן ביותר של ארצות-הברית במלחמת המפרץ השנייה. אולם, ברגע שטורקיה שינתה את מדיניותה כלפי הממשל האזורי הכורדי, האינטרסים המשותפים לטורקיה, לארצות-הברית ולממשל האזורי הכורדי נעשו גלויים יותר.<sup>24</sup> כאשר ארצות-הברית הסיגה את כוחותיה מעיראק ב-2011, היה ברור שייווצר ואקום שלטוני מסוים. היות שארצות-הברית שותפה לחששותיה של טורקיה ביחס להשפעה הגוברת של איראן בעיראק, יש לאמריקאים תמריץ רציני לסייע לממשל האזורי הכורדי ולטורקים ככל הנדרש, כדי להוות משקל נגד לאיראנים. ארצות-הברית מעוניינת ששני בעלי-בריתה, טורקיה והממשל האזורי הכורדי, ישמרו על יחסים של שיתוף פעולה. במובן זה, אפשר לצפות שהיא תפעל ככל יכולתה על מנת לצמצם את המתחים בין השניים, אם יתחדשו.<sup>25</sup> לדוגמה, באוגוסט 2012, שגריר ארצות-הברית בטורקיה, פרנסיס ריצ'ארדונה, אמר שהממשל האמריקאי אינו מרוצה מביצועיו של הממשל האזורי הכורדי בהכלת הפעילויות של ה-פ.ק.ק. – הצהרה שעולה בקנה אחד עם כמה מהחששות של טורקיה.<sup>26</sup> בעוד ארצות-הברית וטורקיה גם יחד רוצות שאחדותה של עיראק

תישאר ללא פגע, הן מודעות לכך שייתכן כי הקרע המעמיק בין בגדאד וארביל אינו ניתן לתיקון, ומטילות את האשמה על אל-מאלכי. אם טורקיה תצליח למנוע את נפילת עיראק לתחום השפעתה של איראן, הדבר יוכיח שוב את תפקידה המכריע כבעלת-ברית של ארצות-הברית וכחברה בנאט"ו – תפקיד שבמקרים מסוימים הוא רק משני לזה של ארצות-הברית במונחים של חשיבותו

אם טורקיה תצליח למנוע את נפילת עיראק לתחום השפעתה של איראן, הדבר יוכיח שוב את תפקידה המכריע כבעלת-ברית של ארצות-הברית וכחברה בנאט"ו

לברית. מה שנראה כתפקידה התומך של טורקיה בעיראק, הוכר גם על ידי האיחוד האירופי בכמה מדוחות ההתקדמות שלו בקשר למועמדותה של טורקיה כחברה באיחוד האירופי. במובן זה, מדיניות טורקית מוצלחת ביחס לעיראק נתפסת כנכס עבור טורקיה ביחסיה עם האיחוד האירופי.

## הערות סיכום

כפי שהוצג במאמר, קיימים מניעים משמעותיים רבים להתקרבות בין טורקיה לבין הממשל האזורי הכורדי. עם זאת, קיימות ברקע מספר מתיחויות המאיימות

להכשיל הידוק עתידי נוסף ביחסים אלה. ראשית, טורקיה מתקשה עדיין לקבל את החזון של כורדיסטן עיראקית עצמאית לחלוטין, אשר מבחינת הכורדים בצפון-עיראק היא שאלה של "מתי" יותר מאשר של "אם".<sup>28</sup> שנית, תביעות היסטוריות של טורקיה לשליטה במוסול וב-כרפופ יעלו ביתר שאת במקרה שעיראק תתפרק, והיות שהממשל האזורי הכורדי שולט בפועל באזורים אלה, הדבר ימשיך להוות מקור למתח.<sup>29</sup> שלישית, העלייה בזמן האחרון במספר מתקפות הטרור של ה-פ.ק.ק. בטורקיה, כמו גם הצפי להתחדשותו של איום ה-פ.ק.ק. מכיוון סוריה ואיראן, עלולים להסתיים בדיכוי גובר בטורקיה כלפי הכורדים – התפתחות שסביר להניח כי הכורדים בעיראק יתרעמו עליה. לבסוף, טורקיה עשויה בנקודה מסוימת להתנגד לניסיונות של איראן ושל ערב-הסעודית (כמו גם של אל-מאלכי) לדחוף אותה לעבר נקיטת צד החלטי בשסעים העדתיים בעיראק, ובמזרח-התיכון באופן כללי. לפיכך, הטורקים עשויים לדחוף את הכורדים לווייתורים נוספים על מנת לשמור על שלמותה של עיראק – ואלו יתנגדו לניסיונות אלה או יתרעמו עליהם.

במשך שנים רבות ראתה ישראל בכורדים בעלי-ברית אפשריים במזרח-התיכון, כחלק מהמדיניות הפריפריאלית שלה.<sup>30</sup> בעבר, הטורקים גינו את יחסי ישראל עם הכורדים והעלו מספר האשמות ביחס לתרומתה לכמה מההצלחות של ה-פ.ק.ק. במובן זה, לישראל יש עניין בהמשך המגמה הנוכחית של שיפור היחסים בין טורקיה לבין הממשל האזורי הכורדי. גם אם התקרבות זו לא תהווה נקודת התלכדות אינטרסים של ישראל ושל טורקיה, יש חשיבות רבה לכך שטורקיה תהווה משקל נגד להשפעה האיראנית בעיראק.

## הערות

- 1 Gareth Jenkins, *Turkey and Northern Iraq: An Overview*, Jamestown Foundation, February 2008, p. 13.
- 2 Ronald D. Crelinsten, "Terrorism and Counter Terrorism in a Multi Centric World: Challenges and Opportunities" *Terrorism and Political Violence* Vol. 11, No. 4, December 1999, p. 170.
- 3 Bal, Ihsan. "PKK Teror Orgutu Kronolojisi" USAK. <http://www.usak.org.tr/dosyalar/dergi/z6UFq2LoFkdiuzBbZSt9qHMi7u4Ke2.pdf>
- 4 מדיניות "אפס בעיות עם השכנים" שיזם מי שהיה אז יועץ בכיר למדיניות החוץ לראש הממשלה, ומאוחר יותר שר החוץ הטורקי, אחמט דאוטולו, נועדה לשפר את יחסיה של טורקיה עם שכנותיה הקרובות, ולפתור בעיות שוטפות הקיימות עמן.
- 5 תעלת איסטנבול מתוכננת להיות תעלה מלאכותית בגובה פני הים, שתחבר את הים השחור עם ים מרמרה, ותהווה חלופה למעבר במצר ה-בוספורוס.
- 6 פרויקט Fatih נועד לשפר את מערכת החינוך על ידי הגדלה והרחבת השימוש בטכנולוגיות תקשורת ומידע בתהליך החינוכי.
- 7 "Neçirvan Barzani'den Türkiye çıkarması," *Sabah Newspaper*, May 17, 2012.

- 8 Mesut Ozcan, "Turkish Foreign Policy Towards Iraq in שתי ההצהרות נלקחו מתוך 2009," *Perceptions*, Vol. 15, no. 3-4 (2010), p. 116.
- 9 "Ortadoğu'ya Schengen'i önerdi," *Haberturk Newspaper*, November 26, 2010.
- 10 Sean Kane, "The Coming Turkish-Iranian Competition in Iraq," *United States Institute of Peace Special Report No. 276* (2011), p. 12.
- 11 שם.
- 12 "Iraqi PM Maliki says Turkey is becoming 'hostile state,'" *al-Arabiya News*, April 20, 2012.
- 13 המכון הטורקי לסטטיסטיקה (TUIK)
- 14 "K.Irak'ta Türk firmalarıyla kimse yarışamaz" *haber7.com*, June 26, 2012, <http://www.haber7.com/ekonomi/haber/873743-kirakta-turk-firmalariyla-kimse-yarisamaz>
- 15 Jonathan Levack "Relations improving between Turkey and Iraq's Kurdistan Region," *SES Türkiye*, June 21, 2012.
- 16 "Kerkük-Yumurtalık Petrol Boru Hattında Yangın," *Hurriyet*, August 27, 2012.
- 17 Bill Park, *Modern Turkey: People, State and Foreign Policy in a Globalized World* (London: Routledge, 2012), p. 99.
- 18 Sean Kane, *The Coming of Turkish-Iranian Competition in Iraq*, p. 2.
- 19 Kan, *The Coming of Turkish-Iranian Competition in Iraq*, pp. 3, 5.
- 20 Henri J. Barkey, "Turkey's New Engagement with Iraq: Embracing זה ראוי, Iraqi Kurdistan," *United States Institute of Peace Special Report No. 237* (2010), p. 6.
- 21 Shwan Zulal, "Survival Strategies and Diplomatic Tools: the Kurdistan Region's Foreign Policy Outlook," *Insight Turkey*, Vol. 14, no. 3 (2012), p. 150.
- 21 Yoel Guzansky and Gallia Lindenstrauss, "Mission Unaccomplished," *Jerusalem Post*, January 22, 2012.
- 22 Kane, "The Coming of Turkish-Iranian Competition in Iraq," p. 10.
- 23 Owen Matthews, "Triumph of the Turks," *Newsweek*, November 27, 2009.
- 24 Henri J. Barkey, "A Transformed Relationship: Turkey and Iraq," In *Iraq, its Neighbors and the United States: Competition, Crisis and the Reordering of Power*, edited by Henri J. Barkey, Scott B. Lasensky and Phebe Marr (Washington D.C.: United States Institute for Peace, 2011), p. 69.
- 25 Bill Park, "Turkey, the US and the KRG: Moving Parts and the Geopolitical Realities," *Insight Turkey*, Vol. 14, no. 3 (2012), p. 112.
- 26 "Top US Envoy Blasts Barzani for not Doing Enough on PKK Terror," *Today's Zaman*, August 15, 2012.
- 27 Mesut Ozcan, "From Distance to Engagement: Turkish Policy towards the Middle East, Iraq and Iraqi Kurds," *Insight Turkey*, Vol. 13, no. 2 (2011), p. 82; 87.
- 28 Ofra Bengio, "Will Barzani Declare Independence?" *Jerusalem Post*, April 22, 2012.
- 29 Park, *Modern Turkey*, p. 87-88.
- 30 עוד על האסטרטגיה הפריפריאלית של ישראל, ראו יואל גוז'נסקי וגליה לינדנשטראוס, "תחיית קונספט הפריפריה במדיניות החוץ הישראלית?" *עדכן אסטרטגי*, כרך 15, גיליון 2, יולי 2012, עמ' 25-36.